

Fundamentalism

Ett personligt urval böcker kommenterade av
Bibliotekarier för fred,
Malmö stadsbibliotek

Kompletterad av bis redaktion (främst s.4)

Fundamentalism:

Nationalencyklopedin har två definitioner på fundamentalism:

1. ”En kristen rörelse som betonar Bibelns ofelbarhet i alla slags frågor, inte bara de religiösa. Den uppstod i strängt kalvinistiska kretsar i USA på 1890-talet som en skarp protest mot den historisk-kritiska bibelforskningen och den moderna naturvetenskapen...”
2. ”I vidare mening politiska åsiktsriktningar och rörelser som hävdar att en religion eller ideologi, oberoende av folkviljan, skall tillämpas som samhällsordning. Det innebär att de religiösa eller ideologiska ledarna och kadergrupperna får det avgörande inflytandet över statens institutioner och rättsväsende.”

Armstrong, Karen
Kampen för Gud. Fundamentalismen inom judendom, kristendom och islam. Stockholm : Forum, 2000. Stockholm : Månocket, 2001

Det sena 1900-talets mest uppseendeväckande företeelse på det religiösa området är den militanta fromhet som populärt kallas fundamentalism. Den har inget till övers varken för demokrati eller religiös tolerans och den förkastar biologins och fysikens rön om livets uppkomst. Fundamentalisterna är i konflikt med fiender, vilkas sekularistiska politik betraktas som fientlig mot religionen som sådan. De upplever den som ett krig mellan det goda och det onda och försöker stärka sin identitet genom att selektivt återuppliva vissa äldre doktriner och bruk. De vill återvända till trons grunder och på nytt framhäva "fundamentet" i sina religioner. Till slut går de till motangrepp på den alltmer skeptiska omvärlden.

Boken är en genomgång av den religiösa fundamentalismens yttringar i de tre stora världsreligionerna. Det bästa i Armstrongs bok är de faktaspäckade nutidsdelarna. De historiska avsnitten är lite långtråkiga. Hennes egen värdegrund är den liberala västerländska mot vars hegemoni "fundamentalismen" är en reaktion.

Böhm, Tomas
Att ha rätt. Om övertygelse, tolerans och fundamentalism. 1998. Stockholm : Natur och kultur

Författaren använder sig av intervjuer för att ringa in psykologiska faktorer som får oss att fungera auktoritärt och fundamentalistiskt, när vi ställs inför motstridigheter och konflikter.

Han definierar "fundamentalistiskt" på följande sätt: "en uppfattning som omsätts i handling, där jag inte accepterar den andres rätt att tycka annorlunda än jag, eftersom jag utgår från att jag har den enda rätta uppfattningen". Böhm har intervjuat en ortodox jude, en avhoppad framträdande tysk nynazist, en överlevande från koncentrationsläger, en avhoppad skinnskalle, en troende muslim, en högkyrklig kristen och en forskare i pedagogik. Varje intervju följs av författarens tankar om intervjun. De tre religiösa företrädarna har alla erbjudits att kommentera förf:s synpunkter, men bara den kristne antog erbjudandet. Tomas Böhm menar att ortodoxin ligger snubblande nära fundamentalismen. Steget är kort från "du har fel, men är ansvarig inför Gud" till "du har fel och jag står inte ut med att du tänker så och därför ska jag hindra dig från att tro det du gör."

Han menar att den ortodoxa eller auktoritativa aspekten finns hos alla som en lockelse. Ett slags botemedel kan vara att arbeta för pluralism: att det finns olika uppfattningar i stället för rätt och fel. Vi måste ständigt återerövra förmågan att stå ut med att inte få rätt, om vi skall undgå att bli brutaliserade människor som kan döda varandra för den "rätta" sakens skull.

Gardell, Carl Johan, Islamisk fundamentalism. Stockholm : Utrikespolitiska institutet. 2000. (Världspolitikens dagsfrågor, 2000:1)

Gardell, Carl Johan, Afghanistan och talibanerna. Stockholm : Utrikespolitiska institutet, 2001. (Världspolitikens dagsfrågor, 2001:5)

Begreppet fundamentalism kommer från USA vid seklets början och betydde bokstavstrogetolkning av Bibelns skapelseberättelse. Nu avser ordet i allmänhet muslimska religiösa väckelserörelser. Islam är en tolerant religion, som splittrats i ett flertal trosriktningar. Religiösa ledare ("ulama") uttolkar den islamska lagen. I många fall har islam blivit mer politisk ideologi men med religiöst språkbruk. Enligt Gardell får fundamentalismen sin näring i sociala, ekonomiska och politiska kriser. De muslimska staterna var efter andra världskriget i många fall på väg mot demokrati och frigörelse, men en vändpunkt kom under 1970-talet, då arbetslöshet, flykt från landsbygden, utslagning, brist på framtidstro gav grogrund för fundamentalistiska budskap. Messiasgestalter, profeter och karismatiska ledare dyker upp.

Gardell ger den historiska bakgrunden till fundamentalismen i ett flertal länder.

I boken om Afghanistan berör han också terrorismen. Den sovjetiska ockupationen av Afghanistan 1979-1989 spelade en avgörande roll för framväxten av en extremistisk och militant fundamentalism (al-Qaida). Den kom att bli betydelsefull för talibanernas ockupation av Afghanistan. Soldaterna rekryterades bland kampvilliga män i koranskolorna liksom från de många flyktinglägren. Dessa soldater utgör kärnan i våra dagars terrorverksamhet. Bägge böckerna är skrivna före september 2001, men ger en god bakgrundsbild till händelserna hösten 2001.

Hjärpe, Jan
Politisk islam. Studier i islamsk fundamentalism. 2, utökade uppl. 1983. Malmö : Gleerup

Islam har många olika ansikten. Den stora skillnaden ligger naturligtvis i olika skolors (madhabers) uttolkning av läran, t. ex sunniters och shi'iters. Men muslimer intar också olika attityder i mötet med omvärlden. Islamologen Jan Hjärpe talar om den traditionalistiska, den sekulariserade, den modernistiska och den fundamentalistiska attityden.

I denna bok belyser han i första hand den fundamentalistiska synen på samhällsordning, rättsskipning (framför allt familjerätt) och det ekonomiska livet.

Författaren understryker och exemplifierar hur vår västerländska okunskap om islamsk historia och om betydelsefulla gestalter och tilldragelser inom islam försvårar förståelse, samarbete och affärer med alla muslimska länder och framför allt med de fundamentalistiska som Iran, Pakistan och Afghanistan.

Kepel, Gilles **Gud tar hämnd. Kristna, judar och muslimer återerövrar världen.** **Stockholm : Ordfront, 1993.**

”Mellan 1975 och 1990 har de rörelser som förespråkar en religiös identitet genomgått en påtaglig förändring. Inom loppet av femton år har de lyckats omvandla sina anhängares oro och vånda inför den moderna tidens kris till konkreta planer som ska förändra världen. Grundvalarna för det kommande samhället finner de i de heliga skrifterna”.

Så skriver den franske islamologen Gilles Kepel i denna bok om de fundamentalistiska rörelser, som samtidigt uppstod i den judiska, den kristna och den islamska världen. Även om sekterna på många sätt skiljer sig från varandra, är det enligt Kepel inte en slump att de växer fram vid samma tid. De rekryterar sina anhängare bland rädda och fattiga människor. En ekonomisk och politisk kris skakade under dessa år världen. Många lämnade sitt trygga liv på landsbygden och flyttade till storstädernas omgivande kåkbebyggelse. De religiösa normer och sociala regler, som styrde deras liv, vittrade bort.

I de muslimska länderna märks särskilt de militanta rörelserna som *Hamas*, *Muslimska brödrskapet* och *FIS*. De vill med våld ta den politiska makten och utplåna allt fördärligt, västerländskt inflytande.

Bland Europas katoliker bildas grupper, t ex *Gemenskap och befrielse* i Italien, vars anhängare verkar för en återgång till ett liv med kristna värderingar. Med undantag av ”Solidaritet” i Polen har de inget politiskt inflytande. De katolska grupperna arbetar enligt Kepel ”nerifrån” med social verksamhet och undervisning.

Detsamma gör de protestantiska sekterna i USA. De har sitt ursprung i ”bibelbältet” i Sydstaterna men finns numera i hela landet. Deras politiska inflytande är indirekt. Flera av USA:s presidenter har varit starkt influerade av dessa grupper.

Även i Israel och bland judar i diasporan bildas fundamentalistiska grupper. *Gush Emunim* uppstod i protest mot de sekulariserade sionisternas politik. Anhängare till denna sekt talar om det av Gud till judarna lovade ”landet Israel”(Eretz Israel) i motsats till ”staten Israel”. Bland ultraortodoxa judar formas grupper, som främst värvar sina anhängare bland sefarder och som fått stort inflytande på Israels politik, t ex genom *Shas-partiet*

Senare titel av Gilles: Jihad : the rise and fall of Islamic extremism / Gilles Kepel London : Tauris, 2001

Solomin, Nina **Ok, amen. Om kärlek och fientlighet i chassidernas New York. Stockholm : Wahlström & Widstrand**

Mitt i det brusande livet i New York lever en grupp ultraortodoxa judar, chassiderna. De är bokstavstroende, tar avstånd från många företeelser i det moderna samhället, har egna skolor, transportsystem, affärer. Kvinnans uppgift är att ta hand om man och barn. För chassiderna är en person självklart kopplad till ett släktsammanhang vilket har avgörande betydelse vid val av äktenskapspartner.

Författarinnan, som är svensk och ”sekulariserad” judinna, har lyckats knyta kontakter in i detta samhälle där hon möter många intressanta personligheter och får, trots att hon inte delar deras stränga regler, möta mycket värme och generositet.

Tro & tanke 1995:7 Fundamentalismen.

Mekanismer och konsekvenser. Supplement.

Skriften redovisar föredrag och gruppdiskussioner vid en konferens arrangerad av Lutherhjälpen, Svenska kyrkans Mission och Kristna Studentrörelsen 1995. Man söker svar på frågor som Vad betyder begreppet fundamentalism, varför blir en människa fundamentalist? Ett inlägg behandlar fundamentalismen inom kristendomen. En mycket angelägen skrift.

En sökning på ”fundamentalism” bland recensioner i ArtikelSök ger bl a på nedanstående titlar:

Jewish fundamentalism in Israel / av Israel Shahak, Norton Mezvinsky.

Recenserad av Ingvar Rydberg i Helsingborgs Dagblad (HD) 1999-10-17

Fundamentalism reborn? / red.: William Maley.

Recenserad av Åke Johansson i Sundsvalls Tidning (ST) 1999-03-27 och Carl-Johan Gardell i Svenska Dagbladet 1998-07-16

Islamic fundamentalism / red.: Abdel Salam Sidahmed, Anoushiravan Ehteshami. Recenserad av Ingvar Rydberg i Helsingborgs Dagblad (HD) 1997-05-04

Tidskriften Kvinnor mot Fundamentalism

har utkommit med två nummer per år sedan 1991. Utgivare är Stödkommittén för kvinnor i Iran. Till och med år 2000 utkom den under namnet Kvinnor & Fundamentalism. Hemsida: <http://tvs.se/kf/> En prenumeration kostar 60 kr/2 nr för privatpersoner och 85 kr/2 nr för institutioner. (Tidskriften utkommer med två nummer om cirka 50 sidor per år) postgiro 113438-6, SKI Redaktionen har valt att presentera tidningen genom den här artikeln:

Bildens effekter

Eva Karlsson

Framställningen av den förtryckta "invandrarkvinnan" (och den onde "invandrar mannen") tjänar sammanlagda till att bekräfta och upprätthålla bilden av svenska kvinnor och män som jämställda med varandra. Det menar etnologen Eva Karlsson som har studerat bilden av "invandrar flickor" i massmedia.

När tidningar eller andra massmedia skriver om flickor med utländsk bakgrund så blir dessa flickor i första hand tillskrivna en identitet som "invandrar flickor" eller "invandrantjejer", denna aspekt av deras identitet överkommuniceras alltså på bekostnad av andra aspekter. Flickorna reduceras på detta sätt till att vara enbart just "invandrar flickor"

I massmedia framställs flickor med utländsk bakgrund framför allt som annorlunda än svenska flickor; de ser annorlunda ut och har andra värderingar än de svenska flickorna. Genom dessa beskrivningar av flickor med utländsk bakgrund som motsatser till svenska flickor så ges även, indirekt, en bild av hur svenska flickor är eller förväntas vara

Utifrån ett feministiskt perspektiv menar jag att bilden av "invandrantjejer" som ofria, misshandlade och förtryckta på detta sätt också tjänar ett syfte. Den hjälper oss att behålla föreställningen om svenska flickor som fria och självständiga individer som inte misshandlas eller begränsas på grund av sitt kön. Bilden av de förtryckta "invandrar flickorna" hjälper alltså till att osynliggöra det förtryck som även svenska flickor lever under.

Man kan till exempel se hur artiklar som handlar om våld mot flickor med utländsk bakgrund etnifierar saker som i mycket kanske handlar om maktrelationer mellan kvinnor och män. Genom att fokusera på händelserna som

"invandrarproblem" säger man indirekt att "detta är något som försiggår bland invandrare, det handlar inte om oss svenskar".

Här kan man också se att denna bild av de förtryckta "invandrar flickorna" kompletteras av den rådande bilden av "invandrar män" eller "invandrar killar" som existerar i massmedia, och i samhället i övrigt. Dessa män och pojkar framställs nämligen ofta som aggressiva och kvinnoförtryckande.

Framställningarna av den onde "invandrar mannen" och den förtryckta "invandrarkvinnan" hjälper tillsammans till att bekräfta och upprätthålla bilden av svenska kvinnor och män som jämställda med varandra.

Ett annat sätt massmedia framställer flickor med utländsk bakgrund på är vad man skulle kunna kalla "flickor som väljer själva". Här finns flickor som valt att anamma en mer "svensk" livsstil; de går på disko, har svensk pojkvän, kan tänka sig att ha sex innan äktenskapet och så vidare. Dessa flickor beskrivs som om de genomgår en positiv utveckling, de håller på att frigöra sig.

Men när massmedia tar upp och skriver om flickor som valt att leva på ett "icke-svenskt" vis – de kanske bär slöja, lever efter ett oskuldskrav med mera – så kan man se att det finns ett tydligt ifrågasättande från massmedia mot dessa flickor. Frihet förstås utifrån en svensk norm, och de som inte valt den "rätta" friheten är egentligen inte fria, de försöker bara övertyga sig själva och omvärlden om att de är det.

I artiklarna om "flickor som väljer själva" så menar jag att författarna underförstått hänvisar till sin egen och läsarnas gemensamma förståelse av flickornas situation. Även om beskrivningarna utgår från temat att flickorna själva väljer hur de vill leva, så blir resultatet ändå att artiklarna bekräftar den negativa bilden av flickorna som begränsade

och förtryckta.

Avslutningsvis vill jag också nämna att de historier som tas upp i massmedia mycket väl kan vara sanna, det är ändå inte det som är det avgörande för de bilder som förmedlas genom dem. Istället är det ensidigheten i rapporteringen om "invandrar flickor" som är den största boven i dramat. Beskrivningarna får en giltighet i och med att de upprepas om och om igen.

Journalisten Oivvio Polite har gett ord till detta genom att beskriva hur pojkar med utländsk bakgrund ständigt får dras med bilden av den kriminella och förtryckande "invandrar killen":

Det finns givetvis många negativa sanningar om invandrare, som exempelvis överrepresentationen i brottsstatistik, men den överrepresentationen kommer inte i närheten av överrepresentationen i medierna av kriminella invandrar killar. /.../ När jag som enskild journalist skriver om en ung invandrar kille som är på väg in i tung kriminalitet för att han känner sig utestängd av samhället så berättar jag något som är sant, men om många av mina kollegor skriver liknande artiklar och om denna typ av artiklar är den enda vi skriver om unga invandrare, så producerar vi tillsammans en lögn.

(Artikeln är hämtad ur nr 20 av Kvinnor mot fundamentalism)

